

PAPP Z. ATTILA* – KOVÁCS ESZTER**

A COVID-19 hatásai és a járványkezelés megítélése a magyar kivándorlók körében

The impact of COVID-19 and the perception of pandemic management among Hungarian emigrants

ABSTRACT: Our paper aims to explore the impact of COVID-19 on Hungarian migrants, their perception of the pandemic management in the home and host countries, and their vaccination willingness. We found that integration in the host country and the migrant person's trust in the home and host country institutions are crucial factors in how migrants evaluate the impact of the pandemic and how they perceive pandemic management. The pandemic management of the home country was rated the least successful by migrants who are more integrated in their respective host countries and who have greater trust in the institutions of their new countries, while those who have greater trust in the home country's institutions saw their host countries' pandemic management negatively.

KEYWORDS: COVID-19, pandemic management, migration, integration, Hungarian migrants

Bevezetés

A Kisebbségkutató Intézet 2015 óta rendszeresen készít online felméréseket magyar kivándorlók körében. A kivándorlókat célzó kérdőíves vizsgálatsorozatunkat abból a kutatói igényből indítottuk el, hogy statisztikai szempontból releváns információkat, csoportokat és attitűdöket tudjunk beazonosítani egy olyan népesség körében, akikről reprezentatív kutatás az alapsokaság ismeretlen mivolta miatt nem készülhet. Az eddig három alkalommal felvett kérdőív a kivándorlók szociodemográfiai jellemzőin túl a kivándorlás okait és céljait, az egyén munkaerőpiaci helyzetét,

* A szerző a HUN-REN TK Kisebbségkutató Intézet kutatóprofesszora, a Miskolci Egyetem BTK ATTI egyetemi tanára. E-mail: pappz.attila@tk.hu

** A szerző a HUN-REN TK Kisebbségkutató Intézet tudományos munkatársa. E-mail: kovacs.eszter@tk.hu

integrációját és transznacionális kötődéseit méri fel. A 2022-ben alkalmazott kérdőív ezen témák mellett kitért a COVID-19 hatásaira, illetve az orosz-ukrán háború percepciójára is.

Tanulmányunk célja, hogy bemutassa a koronavírusjárvány időszakának magyar kivándorlókra gyakorolt hatásait, a pandémia anyaországi és befogadó ország-beli kezelésének megítélését a migráns személyek körében, valamint az oltakozási hajlandóságot. Kutatásunk azt mutatta meg, hogy a COVID-19 a kivándoroltak csoportján belül a nők és a fiatalok körében érezte leginkább a hatását. A járvány hatásai és azok érzékelése ugyanakkor érdekes összefüggésekre mutattak rá a migrációs kontextusban. Eredményeink szerint ugyanis a kivándoroltak közül azok voltak hajlamosabbak a járvány negatív hatásait érzékelni, akik a magyarországi intézmények irányába bizalmat mutattak, míg azok, akik már a befogadó ország intézményeiben jobban bíznak, mint a magyarországiakban, azok kevésbé értékelték negatívan a járvány hatásait az élet különböző területein. A befogadó ország járványkezelésének megítélése összefüggést mutatott azzal, hogy a migráns egyén mennyire bíz az adott ország intézményeiben, továbbá azzal is, hogy milyen mértékű az integrációja az adott országban. Ezzel összefüggésben a magyar járványkezelést azon kivándorlók ítélték leginkább sikertelennek, akik a befogadó országukban előrehaladottabb integrációval rendelkeznek és jobban bíznak az adott ország intézményeiben.

A tanulmányban elsőként rövid szakirodalmi áttekintést adunk a Magyarországról való kivándorlási trendekről és a COVID-19 nemzetközi migrációs folyamatokra gyakorolt hatásáról. Ezt követően röviden bemutatjuk a magyar kivándorlók 2022-es adatfelvételének mintáját, reflektálva a kutatás korlátjaira is. Végül a harmadik részben először kétváltozós, majd regressziós elemzésekkel felvázoljuk, hogy milyen hatásai voltak a koronavírus járványnak a külföldön élő magyarok körében, és hogyan értékelték válaszdóink a járványkezelés magyarországi és befogadó országbeli stratégiáit.

Migráció Magyarországról és a COVID-19 nemzetközi vándorlásra gyakorolt hatásai

A magyar társadalom az elmúlt kb. 150 év során folyamatosan, de változó intenzitással vett részt a nemzetközi migrációs folyamatokban. A 19. és 20. század fordulóján az újvilági iparosodás fellendülése vonzott több százezer munkavállalót az Osztrák-Magyar Monarchiából főleg az Egyesült Államokba, a két világháború között pedig az amerikai bevándorláspolitikai szigorodása miatt csökkent intenzitású

kivándorlás folyt főleg a latin-amerikai országokba és Nyugat-Európába.¹ A II. világháborút és 1956-ot követően a két nagy politikai emigrációs hullám eredményeként ismét tömegek hagyták el az országot és telepedtek le Észak- és Dél-Amerika, valamint Nyugat-Európa országaiban és Ausztráliában, majd a hatvanas évektől a rendszerváltásig ismét mérsékelt volt az elvándorlás (1–2. táblázat).²

1. táblázat. Magyarországról kivándoroltak 1871–1913 között

	USA Bevándorlási Hivatal adatai	Tengeri kikötők adatai	Magyarországi statisztikai hivatal adatai
1871–1879 között	5 597	7 682	–
1880–1889 között	115 252	164 119	–
1890–1899 között	235 895	261 444	–
1900–1909 között	1 094 116	1 171 758	854 584
1910–1913 között	410 480	433 230	315 498
Összesen 1871–1913	1 861 340	2 038 233	1 170 082

(Forrás: Papp Z., 2010.)

2. táblázat. Magyarországról legálisan és illegálisan kivándoroltak 1947–1955 között

	Legális kivándorlók	Illegális kivándorlók	Összesen
1947–1955	2 553	n.a.	2 553
1956–1962	20 703	193 835	214 538
1963–1979	36 713	40 725	77 438
1980–1989	14 931	30 266	45 197
Összesen	74 900	264 826	339 726

(Forrás: Papp Z., 2010.)

A rendszerváltással az országhatárok átlépése és a külföldi munkavállalás jelentősen egyszerűsödött, ennek ellenére 1990 nem vált egy újabb jelentős kivándorlási hullám kezdőpontjává. A magyarországi lakosság rövid- és hosszútávú migrációs hajlandósága 1990 és 2000 között 3–4 százalék körül mozgott, és csak

¹ Puskás Julianna: Migráció Kelet-Közép-Európában a 19. és 20. században. *Regio*, 1991/2. 22–48.; Rajabaly, Helena – Hermia, Jean-Pierre: A Belgiumban élő magyar népesség rövid története a XX. században.” *Demográfia*, 2005/2–3. 280–290.; Torbágyi Péter: *Magyar vándormozgalmak és szóránközösségek Latin-Amerikában a második világháború kitorréséig*. Szegedi Tudományegyetem, Doktori értekezés. 2007.

² Papp Z. Attila: A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője. *Kisebbségkutatás*, 2010/4. 621–638.

ezt követően kezdett emelkedni. A magyar uniós csatlakozás 2004-ben még nem járt a migráció felfutásával, az csak később, részben a 2008-as világgazdasági válság hatásaként, részben az uniós munkaerőpiacok teljes megnyitásakor következett be. A legmagasabb migrációs hajlandóságot 2012-ben mérték: ekkor 13-16 százalék volt azok aránya, akik rövid- vagy hosszú távú külföldi munkavállalást terveztek. 2014 után a migrációs szándék kisebb ingadozások mellett 9-11 százalék körül stabilizálódott.³ A kivándorlás ütemének felfutása óta a három legvonzóbb célország a Magyarországról emigrálók számára Németország, Nagy-Britannia és Ausztria voltak.⁴

A 2012-ben kulminálódott kivándorlási trend nem nemzeti sajátosság volt, hanem a globális gazdasági konjunktúra, valamint az EU-csatlakozást követő szabad mozgás eredményeként a nemzetközi munkaerőpiaci keresletre való rugalmas reakció. Bár a magyar közbeszédben a 2010-es évek elején-közepén jelentkeztek a kivándorlás mértékét drámainak látó és láttató reakciók, a Magyarországot érintő emigráció valójában jóval alulmaradt a régió olyan országaihoz képest, mint Lengyelország vagy Románia.⁵

A COVID-19 megjelenése 2020 elején új helyzetet teremtett a nemzetközi migrációban, hiszen a világjárvány kitörését követően pár héten belül utazási korlátozások és határlezárások lehetetlennítették el a szabad munkavállalói mozgást. Az IOM becslése szerint a COVID-19 hatására a nemzetközi migráció volumene 2 millió fővel, 27 százalékkal csökkent a várthoz képest.⁶ Bár a jelentés azt is megállapítja, hogy a koronavírus nemzetközi migrációs trendekre gyakorolt hosszú távú hatásait még nem lehet előre jelezni, a járvány megkérdőjelezett néhány olyan feltételt, amelyeket a korábban migrációt tervező egyének adottnak vehettek: például a saját ország tetszés szerinti időpontban való elhagyását, az oda való bármikori és feltétel nélküli visszatérést, vagy az EU-n belüli szabad mozgást és más EU-s ország munkaerőpiacára való belépést. O'Brien és Eger (2021) arra is felhívják a figyelmet, hogy a COVID-19 hatására olyan demográfiai és társadalmi folyamatok indultak el, amelyek eredményeként megerősödhetnek a bevándorlásellenes politikai erők és attitűdök és következésképp így még tovább lassulhat a nemzetközi vándorlás üteme.⁷ A világjárvány következményei kapcsán McAuliffe és társai (2021) is azt prognosztizálják, hogy lassulni fog a nemzetközi migráció, de

³ Sík Endre – Szeitl Blanok: Migráció a Mai Magyarországról. *Educatio*, 2016/4. 546–57.

⁴ Blaskó Zsuzsa – Gödri Irén: Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 2014/4. 271–307.

⁵ Ionescu, Luiza: Emigration from Eastern Europe with a focus on brain drain. *Journal of Social and Economic Statistics*, 2015/2. 54–74.

⁶ McAuliffe, M. – A. Triandafyllidou (eds.): *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM), Geneva. 2021

⁷ O'Brien, Michelle L. – Eger, Maureen A.: Suppression, Spikes, and Stigma: How COVID-19 Will Shape International Migration and Hostilities toward It. *International Migration Review*, 2021. 55(3):640–59. doi: 10.1177/0197918320968754.

ők a COVID-19-nek a digitalizáció fejlesztésére gyakorolt hatásából indulnak ki, azaz abból, hogy a korábban szükséges fizikai mozgás egyre inkább helyettesíthető lesz információ-technológiai megoldásokkal.⁸ Bár ezek a feltételezések valóban meggyőzőek és logikusak, a 2021 és 2022-es elemzések inkább azt mutatják, hogy a nemzetközi migráció volumene visszaállt a válság előtti szintre.⁹

A felmérésről

Az online kérdőív 2022. augusztus 1. és szeptember 30. között volt kitölthető. Terjesztésére két fő útvonalat használtunk. Egyrészt a korábbi évek kérdőívei esetén mindig felajánlottuk a válaszadóknak, hogy amennyiben a jövőben is szeretnének alanyként részt venni a Kisebbségkutató Intézet kivándorlókat érintő kutatásaiban, úgy e-mail címük megadása esetén értesíteni fogjuk őket az újabb felméréseinkről, ezáltal így már rendelkezünk egy potenciális válaszadói körrel, akiknek elküldtük a kérdőívet.¹⁰ Másrészt pedig a korábbi évek gyakorlatának megfelelően a kérdőívet elküldtük több nagy olvasottságú hírportálnak is, valamint saját online csatornáinkon (Kisebbségkutató Intézet honlapja, Facebook oldala) is terjesztettük. A kérdőívet 5342 fő töltötte ki 49 országból.

Módszertani szempontból három dolgot kell hangsúlyoznunk a kivándorlókkal kapcsolatos online felmérések kapcsán. Egyrészt a kivándorlók kutatása, amennyiben a reprezentativitás igényével közelítjük meg a témát, meglehetősen nagy kihívást állít a kutatók elé, hiszen az alapsokaságról nem rendelkezünk teljesen megbízható adatokkal. Magyar vonatkozásban az országot elhagyó népesség számát az elmúlt évtizedben több szervezet vagy intézmény próbálta többféle módszerrel meghatározni (lásd 3. táblázat), de egyikről sem mondható el, hogy azt alapul véve reprezentatív mintavétel lenne lehetséges a kivándorlókról. Annak ellenére, hogy a kivándorlókról készült statisztikák, felmérések és becslések nem tekinthetők reprezentatívnak, az adatfelvétel eredményeinek bemutatásánál fontosnak tartjuk jelezni, hogy mely adataink állnak közel az ismert statisztikák eredményéhez, és mely területeken kaptunk jelentősen eltérő eredményeket. Emellett arra is reflektálunk, hogy hogyan változtak a mostani adataink a Kisebbségkutató Intézet ezt megelőző, 2019-es adatfelvételéhez képest.¹¹

⁸ McAuliffe, M. – A. Triandafyllidou (eds.): *World Migration Report 2022*. i. m.

⁹ OECD. 2022. *International Migration Outlook 2022*. OECD.

¹⁰ Az e-mail címek minden esetben külön kerülnek tárolásra a kérdőív kérdéseire adott válaszoktól, így a válaszadók anonimitása garantált.

¹¹ Ld. erről Papp Z. Attila – Kovács Eszter – Kovács András: Magyar diaszpóra és az anyaország.: *Diaszpórizáció és diaszpórapolitika*. In: Kovács, Imre (szerk.) *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Budapest: Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020. 295–324.

3. táblázat. Külföldön élő magyar állampolgárok száma néhány 2011 és 2017 közötti statisztikai adatgyűjtésekben

	<i>Elért népesség definíciója</i>	<i>Az adatforrás típusa</i>	<i>Dátum</i>	<i>Az érintettek száma (ezer fő)</i>
Mikrocenzus, 2016	Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van, volt az állandó otthonuk	Adatgyűjtés	2016. október 1.	265
Népszámlálás, 2011	Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van az állandó otthonuk	Adatgyűjtés	2011. október 1.	213
Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK)	Külföldön biztosított magyar állampolgárok (önbevallás alapján)	Admínisztratív	2017. január 1.	120
Az Európai Statisztikai Rendszer (ESR) tükörstatisztikái	Európa ^{a)} egyes országában élő magyar állampolgárok, az országok saját jelentései alapján	Admínisztratív	2016. december 31.	416
Munkaerő-felmérés (MEF)	Magyarországi háztartástaggal rendelkező 15–74 éves, külföldi telephelyen dolgozók (ingázókkal együtt)	Adatgyűjtés	2016. IV. negyedév	116
SEEMIG-projekt	1989 után kivándorolt magyar állampolgárok, akik legalább egy éve külföldön élnek	Becslés	2013. I. negyedév	350
Az ENSZ tükörstatisztikái	A világ országában élő magyar állampolgárok, illetve Magyarországon születettek, az országok saját jelentései alapján, kiegészítve becsült adatokkal	Becslés	2017. július 1.	637
OECD	Az OECD-országok saját jelentései alapján	Vegyes	2017. január 1.	120

a) Az EU-28 tagállamai kivéve Ciprus, Málta és Spanyolország, ezen kívül tartalmazza Svájc, Norvégia, Liechtenstein, Izland, valamint Törökország adatait.

Forrás: Mikrocenzus 2016. 10.¹²

Az alapsokaság ismeretének hiánya mellett a másik módszertani kihívást az jelenti, hogy az online felmérések esetében mindig számolni kell az interneten való

¹² KSH 2018: *Mikrocenzus 2016. 10. Nemzetközi vándorlás*. Budapest, KSH, 2018.

terjedés torzító hatásaival. Közismert, hogy az internetes kérdőívek nehezen érik el az alacsony iskolázottságú alanyokat,¹³ és ez a torzító hatás a mi kérdőívünk esetében is vélhetően megmutatkozik (lásd alább). Ugyanakkor arra tudatosan törekedtünk, hogy az online hírportálokra való terjedésből eredő, hálózatokhoz (vagy buborékokhoz) köthető torzító hatást minimalizáljuk. Ezt azzal próbáltuk elérni, hogy mind a kormánykritikus, mind a kormánypárti hírportálok segítségét kértük a kérdőív terjesztésében. A kutatásról szóló felhívást a nagyobb online hírportáloknak eljuttattuk, közülük végül négy, a hvg.hu, a 444.hu, a mandiner.hu és a demokrata.hu osztotta meg a kutatásról szóló hírt és a kitölthető kérdőív linkjét.

Harmadrészt meg kell említenünk azt is, hogy maga a célcsoport is meglehetősen fluid. Ahogy a 3. táblázatból is kiderül többféle értelemezést is használhatunk, amelyek egyaránt épülhetnek a magyar állampolgárságra, a magyarországi születési helyre, vagy a magyarországi háztartástag léte, a munkahely jellegére (például ingázik vagy sem), illetve ezek többféle kombinációjára is. Ezek alapján tehát nem meglepő, hogy az eltérő módszertannal készült felmérések más-más becslést adnak a gyűjtőfogalomként használt „külföldön élő” vagy „kivándorolt magyarokra” vonatkozóan.

A helyzetet továbbá az is bonyolítja, hogy a hivatalos adatok szintjén meg kell különböztetnünk a stock és flow jellegű adatokat. Míg az utóbbira vonatkozóan például 2010 után éves szinten vannak elérhető adatok, ezekből nem következtethetünk a ténylegesen, a huzamosan és jelenleg külföldön élők teljes állományára (a stock adatra). A jelenleg elérhető flow adatokból annyit tudhatunk, hogy 2010–2022 között 290 479 személy hagyta el hivatalosan az országot, ugyanakkor 190 260 vissza is jött, azaz a vándorlási egyenleg 93 219. A 2022. évi részletes népszámlálási adatok még nem elérhetők, de azt lehet tudni, hogy ebben az évben 122 581 személy ingázott külföldi munkahelyre. Ezek alapján azt a hivatalos adatokra épülő becslést adhatjuk, hogy 2022-ben legalább 215 800 magyar állampolgár élt és/vagy dolgozott külföldön (ami nyilván nagyságrendekkel kevesebb, mint a ténylegesen kint élők száma)¹⁴

Az általunk összeállított kérdőívet 5349 fő töltötte ki 2022 nyarán, a legtöbben az Egyesült Királyságból (1116 fő), Németországból (1054) és Ausztriából (679). A három legtöbb kitöltést adó ország egybevéve azoknak a statisztikai forrásoknak az eredményeivel, amelyek szintén az Egyesült Királyságot, Németországot és Ausztriát jelölik ki a legtöbb magyart vonzó kivándorlási célországként.¹⁵ Jelentős számban

¹³ Bethlehem, Jelke: Selection Bias in Web Surveys. *International Statistical Review*, 2010. 78(2):161–88. doi: 10.1111/j.1751-5823.2010.00112.x.

¹⁴ A 2020. évi ENSZ tükröstatistikák szerint például 714 420 Magyarországon született magyar állampolgár élt külföldön. (lásd itt: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>)

¹⁵ Blaskó Zsuzsa–Ligeti Anna Sára–Sik Endre (2014): Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? In: Kolosi Tamás–Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Társi,

töltötték még ki a felmérést Hollandiában, Svájcban, az USA-ban, Írországban, Spanyolországban, Belgiumban, valamint a skandináv országokban élő magyarok.

4. táblázat. A kérdőívet kitöltő, külföldön élő magyar állampolgárok jelenlegi lakhelyük szerint

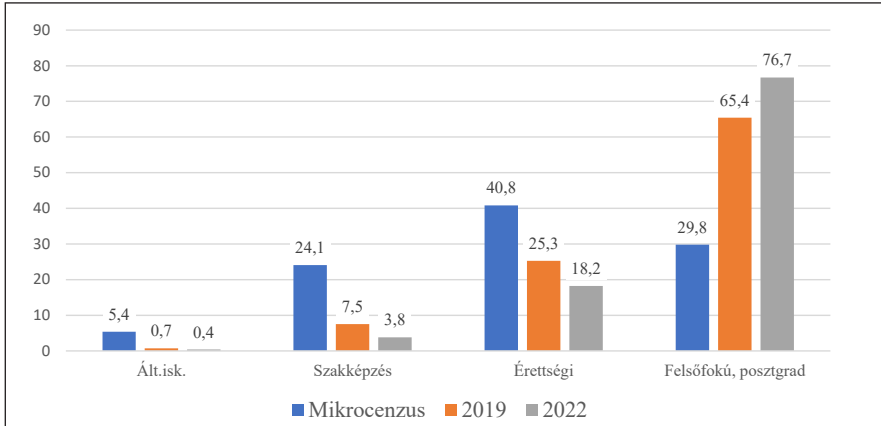
<i>Kivándorlás országa</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Egyesült Királyság	1116	20,9
Németország	1054	19,7
Ausztria	679	12,7
Hollandia	305	5,7
Svájc	252	4,7
Amerikai Egyesült Államok	232	4,3
Írország	185	3,5
Spanyolország	169	3,2
Belgium	168	3,1
Norvégia	154	2,9
Svédország	148	2,8
Franciaország	106	2,0
Dánia	97	1,8
Kanada	83	1,6
Ausztrália	80	1,5
Finnország	68	1,3
Olaszország	52	1,0

(Forrás: KI)

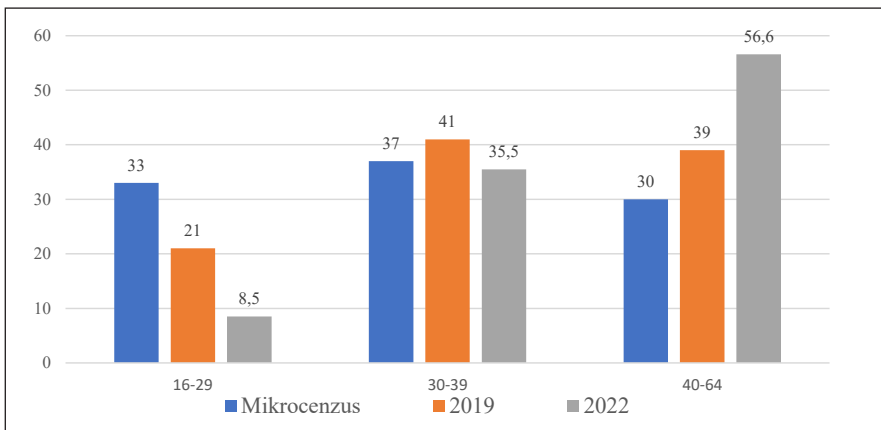
A kérdőívünk a kitöltők nemi megoszlását tekintve is a rendelkezésre álló statisztikákkal összhangban lévő eredményt hozott, azaz enyhe férfitolbületet azonosított: a válaszolók 53,6%-a férfi (a 2016-os Mikrocenzus 55,1%-ra mérte a férfiak arányát a kivándorlókon belül).¹⁶ Az iskolai végzettséget tekintve azonban igen erősen felülreprezentáltak a magasan képzett válaszadók a felmérésünkben. A Mikrocenzus 41%-ra tette az érettségizettek és 30%-ra a felsőfokú végzettségűek arányát a kivándorlókon belül, a mi felmérésünkben ehhez képest jelentős eltérések látszanak: az érettségizettek aránya 18,2%, míg a felsőfokú végzettségűeké 76,7%. Szintén jelentős a két adatbázis közötti különbség a szakmunkás végzettséggel rendelkezők arányában: a Mikrocenzus szerint ennek a csoportnak az aránya 24%, a mi felmérésünkben viszont csak 4%. A magasan képzettek felülreprezentáltsága egyértelműen az online, önkitöltéses mintavételnek tudható

Budapest. 351–372.; Blaskó Zsuzsa – Gödri Irén: Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 2014/4. 271–307.

¹⁶ KSH 2018 i. m.

1. ábra. A külföldön élők legmagasabb iskolai végzettsége

2. ábra. A külföldön élők korcsoportok szerint

be, hiszen leginkább erre a társadalmi csoportra jellemző a napi szintű internet-használat,¹⁷ valamint feltételezzük, hogy a magyarországi online média követése is körükben a leggyakoribb.¹⁸ A magasan képzettek felülreprezentáltsága egyébiránt

¹⁷ KSH 2021: *A háztartások információs- és kommunikációs eszköz-használatának főbb jellemzői*. Központi Statisztikai Hivatal, 2021.

¹⁸ Polyák Gábor – Petra Szávai – Ágnes Urbán: A politikai tájékozódás mintázatai. *Médiakutató*, 2019/2. 63–80.

már a 2022-es kérdőívet megelőzően, az ugyanilyen online, önkitöltős módszerrel készült 2019-es felmérésünknel¹⁹ is jellemző volt (lásd 1. ábra).

Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük, hogy az online kérdőívvel jobbra a munkaerőpiacon aktív és nagykorú, tanulmányaikat nagyrészt befejező alanyokat érjük el elsősorban, az iskolai végzettségek közötti eltérések tompulnak. A kitöltők átlagéletkora 43 év. Ez magasabb, mint a 2019-es kérdőív átlagéletkora (37,6) volt, és korcsoportonként bontásban a Mikrocenzus adataihoz hasonlítva is azt látjuk, hogy a felmérésünkben felülreprezentált az idősebb korosztály. A kérdőívet kitöltők egyébként átlagosan 8,9 éve élnek külföldön, ez a mutatószám az említett 2019-es felmérésünkkel csak 6,4 év volt.

Elemzés

A nemzetközi szakirodalom egy nagy része egészségpszichológiai és humanitárius megközelítésben vizsgálja a COVID-19 migránsokra gyakorolt hatásait: elemzések készültek bizonyos migráns és menekült csoportok egészségügyi ellátáshoz²⁰ és alapvető élelmiszerekhez való hozzáféréséről,²¹ oltakozási hajlandóságáról,²² a vándorló személyek lezárások alatti mentális egészségének alakulásáról,²³ illetve a járvány alatti időszak migráns csoportokat érintő fokozódó emberi jogi kihívásokról.²⁴ Emellett készültek kutatások a járvány hatásairól a migráció és gazdaság viszonylatában is, például a migránsok munkaerőpiaci helyzetének,²⁵ pénzügyi

¹⁹ Ld. e felmérésről Papp – Kovács – Kovács i. m.

²⁰ Orcutt, Miriam – Patel, Parth – Burns, Rachel – Hiam, Lucinda – Aldridge, Rob – Devakumar, Delan – Kumar, Bernadette – Spiegel, Paul – Abubakar, Ibrahim: Global Call to Action for Inclusion of Migrants and Refugees in the COVID-19 Response. *The Lancet*, 2020. 395(10235):1482–83. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30971-5.

²¹ Smith, Michael D. – Wesselbaum, Dennis: COVID-19, Food Insecurity, and Migration. *The Journal of Nutrition*, 2020. 150(11):2855–58. doi: 10.1093/jn/nxaa270.

²² Crawshaw, Alison F. – Farah, Yasmin – Deal, Anna – Rustage, Kieran – Hayward, Sally E. – Carter, Jessica – Knights, Felicity – Goldsmith, Lucy P. – Campos-Matos, Ines – Wurie, Fatima – Majeed, Azeem – Bedford, Helen – Forster, Alice S. – Hargreaves, Sally: Defining the Determinants of Vaccine Uptake and Undervaccination in Migrant Populations in Europe to Improve Routine and COVID-19 Vaccine Uptake: A Systematic Review. *The Lancet Infectious Diseases*, 2022. 22(9):e254–66. doi: 10.1016/S1473-3099(22)00066-4.

²³ Choudhari, Ranjana: COVID 19 Pandemic: Mental Health Challenges of Internal Migrant Workers of India. *Asian Journal of Psychiatry*, 2020. 54:102254. doi: 10.1016/j.ajp.2020.102254.

²⁴ Allahi, Fahimeh – Fateh, Amirreza – Revetria, Roberto – Cianci, Roberto: The COVID-19 Epidemic and Evaluating the Corresponding Responses to Crisis Management in Refugees: A System Dynamic Approach. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 2021. 11(2):347–66. doi: 10.1108/JHLSCM-09-2020-0077.

²⁵ Anderson, Bridget – Poeschel, Friedrich – Ruhs, Martin: Rethinking Labour Migration: Covid-19, Essential Work, and Systemic Resilience.” *Comparative Migration Studies*, 2021. 9(1):45. doi: 10.1186/s40878-021-00252-2. Yueping, Song – Hantao, Wu – Xiao-yuan,

hazautalásainak,²⁶ illetve az országokon belüli népességmozgások alakulásáról.²⁷ Magyarország vonatkozásában az *Esély* folyóirat publikált több tanulmányt a járvány szociális következményeiről, emellett az *Educatio* folyóirat 2021/1-es és a *Socio.hu* 2022/4-es lapszáma szentelt különszámot a koronavírusjárvány hazai hatásainak. Előbbiben a folyóirat profiljának megfelelően kifejezetten a járvány oktatással kapcsolatos hatásait elemezték, míg a *Socio.hu* tanulmányai többek között a társas kapcsolatok alakulását, a gyermekgondozási tapasztalatokat, a járvány érettségi eredményekre gyakorolt hatásait vizsgálták. Ugyanitt migrációs témában a Magyarországon élő magasan képzett bevándorló fiatalok alkalmazkodási stratégiái is elemzésre kerültek.²⁸ Készült továbbá egy kutatás Románia és az erdélyi magyarok vonatkozásában a koronavírusjárvánnyal kapcsolatos attitűdűkről és az oltásszkepticismusról, amely néhány ponton kapcsolódik a mi kutatásunkhoz.

Toró és szerzőtársai az oltakozási hajlandósággal kapcsolatban megállapítják, hogy Romániában a teljes nagykorú népesség 28%-a zárkózott el kategorikusan az oltástól, az erdélyi magyarok között ez az arány 24%, a Székelyföldön pedig 40% volt. Székelyföld mellett Moldvában, a falun élők, az alacsonyban képzettek, a rossz anyagi helyzetben lévők között magasabb az oltatlanok és az oltásszkeptikusok aránya.²⁹ A romániai kutatás a COVID-19-cel kapcsolatos intézkedések megítélésére külön-külön kérdezett rá. Kérdés volt például, hogy a válaszadó mennyire bízik az állam intézkedéseiben, valamint a COVID 19-cel kapcsolatban közölt információkban. Mindkét kérdés esetén az erdélyi magyarok, és főleg a székelyföldiek körében jóval alacsonyabb volt az állami intézkedésekben bízók aránya, mint a román mintában. Míg Románia szintjén 43% gondolta úgy, hogy nem elég szigorúak a koronavírussal kapcsolatos szabályozások, ez az arány az erdélyi magyarok körében 36%, Székelyföldön pedig csak 20% volt. A bevezetett szabályozások szigorúságát firtató kérdés kapcsán életkor szerint a magyar minta jelentős különbségeket mutatott: a 35-54 évesek 35%-a, az 55 feletti korosztály 4%-a, a 18-34 év közöttieknek csak 25%-a vélekedett úgy, hogy lehetnének szigorúbbak a szabályozások. Mind a ro-

Dong – Zhili, Wang: To Return or Stay? The Gendered Impact of the COVID-19 Pandemic on Migrant Workers in China. *Feminist Economics*, 2021. 27(1–2):236–53. doi: 10.1080/13545701.2020.1845391.

²⁶ Zang, Lei – Chen, Yang – Lyulyov, Oleksii – Pimonenko, Tetyana: Forecasting the Effect of Migrants’ Remittances on Household Expenditure: COVID-19 Impact.” *Sustainability*, 2022. 14(7):4361. doi: 10.3390/su14074361.

²⁷ González-Leonardo, Miguel – Rowe, Francisco – Fresolone-Caparrós, Alberto: Rural Revival? The Rise in Internal Migration to Rural Areas during the COVID-19 Pandemic. Who Moved and Where? *Journal of Rural Studies*, 2022. 96:332–42. doi: 10.1016/j.jrurstud.2022.11.006.

²⁸ Boelens Dóra – Huszti Éva: Nehezített pályán: Akkultúrációs stratégiák változásai magasan képzett migráns fiatalok körében a pandémia árnyékában. *socio.hu*, 2022. 104–39. doi: 10.18030/socio.hu.2022.4.104.

²⁹ Toró Tibor – Kiss Tamás – Geambaşu Réka: *Oltásszkepticismus és a koronavírussal kapcsolatos attitűdök Romániában és az erdélyi magyarok körében 2021. november-december. Kutatási jelentés.* Kolozsvár: Bálványos Intézet, 2022.

mán, mind a magyar minta esetében egyértelmű, hogy az oltásellenesek értenek legkevésbé egyet azzal, hogy nem elég szigorúak a szabályok (Románia: 30%, erdélyi magyarok: 21%). Az erdélyi magyarok a románoknál kisebb részben értettek egyet azzal is, hogy bizonyos helyekre csak oltással rendelkező személyek léphettek be.

A COVID-19-nek az elvándorolt magyarokat érintő hatásairól még nem született tudományos elemzés. Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk, a koronavírusjárvány az élet mely területein érezte a hatását leginkább a magyar kivándorlók körében, illetve milyenek értékelik a válaszadók a magyar és a saját befogadó országuk járványkezelését. Elemzésünkben a téma deskriptív bemutatásán túl megpróbáljuk feltárni, hogy milyen szociodemográfiai, illetve migrációval kapcsolatos tényezők állnak az eredmények háttérében.

A COVID-19 hatásai

A kérdőívben 9-ites kérdéssel vizsgáltuk, hogy a COVID-19 az élet mely területein érezte a leginkább a hatását a kivándorolt magyarok esetében. A válaszadók szerint a járvány leginkább a barátokkal és a családtagokkal való kapcsolattartásban hozott változást, de erőteljesen meghatározta a mentális és lelki állapotukat is, legkevésbé pedig az alapvető élelmiszerek beszerzését érintette. (5. táblázat) A három legnépszerűbb kivándorlási célországban, Németországban, Ausztriában és az Egyesült Királyságban a legtöbb dimenzió tekintetében közel azonos és a kérdőív átlagához közeli eredmény született. Érdekes eredmény ugyanakkor, hogy míg a németországi és ausztriai magyarok esetében a koronavírusjárvány átlagos mértékben érintette az anyagi helyzet alakulását, addig az angliai magyarok esetében a járvány erőteljesebb hatást fejtett ki a migráns személyek anyagi helyzetére, a barátokkal és a rokonsággal való kapcsolattartást viszont az átlagosnál kevésbé befolyásolta a COVID-19 az angliai magyarok esetében (5. táblázat).

Ezeket a különbségeket tovább értelmezendő, a járvány hatásait faktorelemzéssel tovább vizsgáltuk, amely két hatasegyüttest (faktort) különített el (6. táblázat). Az egyik dimenziót társadalmi-kapcsolati faktornak nevezhetjük el (ide sorolhatjuk: a közeli családdal, rokonokkal, barátokkal való kapcsolattartást, illetve a család élet egészére kifejtett hatásokat), a másik pedig a hétköznapi-egyéni hatásokat tömöríti magába (munkahely, bevétel, egészségi állapot, alapvető élelmiszerek beszerzése). Röviden, az alanyok véleménye szerint a járvány egy társadalmi-kapcsolati, illetve egy egyéni-mindennapi dimenzióban fejtette ki a hatását, ám a statisztikai eljárás paraméterei azt is jelzik, az előbbi, a társadalmi hatás jóval markánsabb volt, mint az egyéni életvitelt érintő hatások (az eredeti változók varianciáját az előbbi 33, a második pedig csak 19 százalékban képes megmagyarázni). E hatásokat ország szerint vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a németországi és az ausztriai magyarok esetében a járvány erőteljesebben érezte a hatásait a kapcsolati

dimenzióban, míg az angliai magyarok esetében fordított hatást találunk: itt a hétköznapi dimenziókat befolyásolta jelentősen a járvány.

5. táblázat. A COVID-járvány hatása a főbb kivándorlási célországok szerint (átlagok, skála: 1 – egyáltalán nem; ... 5 – nagy mértékben)

A COVID-járvány milyen mértékben befolyásolta az alábbiakat?	Németország	Ausztria	Egyesült Királyság	Összesen
az Ön lelkiállapotát	2,95	2,9	2,95	2,94
az Ön egészségi állapotát	2	1,95	2	1,99
a közeli családtagokkal való kapcsolattartást	2,94	2,98	2,85	2,92
a rokonokkal való kapcsolattartást*	2,88	3	2,75	2,86
barátokkal való kapcsolattartást*	3,1	3,14	2,97	3,06
a családi élet egészét	2,91	2,91	2,79	2,86
az alapvető élelmiszerek beszerzését*	1,74	1,68	1,87	1,78
munkája, foglalkozása gyakorlását	2,28	2,38	2,4	2,35
jövedelmi helyzetét*	1,9	1,91	2,08	1,98

* $p < 0.05$ szinten szignifikáns

6. táblázat. A COVID-járvány hatásainak látens dimenzió (főfaktorelemzés, faktorszokrok)

	társadalmi-kapcsolati faktor	egyéni-minden-napi faktor
magyarozott variancia	33%	19%
A COVID-járvány milyen mértékben befolyásolta az alábbiakat?		
a rokonokkal való kapcsolattartást	0,87	
a közeli családtagokkal való kapcsolattartást	0,853	
barátokkal való kapcsolattartást	0,773	
a családi élet egészét	0,672	
munkája, foglalkozása gyakorlását		0,753
jövedelmi helyzetét		0,695
az alapvető élelmiszerek beszerzését		0,472
az Ön egészségi állapotát		0,322

Megj: Extraction Method: Principal Axis Factoring. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. Rotation converged in 3 iterations.

A COVID-19 hatásait az élet különböző területein nemek szerint is vizsgáltuk. Eredményeink más kutatásokkal összhangban azt mutatják,³⁰ hogy a nők sokkal inkább megérezték a járvány hatásait, mint a férfiak. A három fő kivándorlási célországot e szempontból összevetve az látható, hogy az Ausztriában élő magyar férfiak esetében volt jelentős a járvány hatása a kapcsolattartási dimenzióban, a nőknél ellenben szinte mindenhol és mindkét dimenziót jelentősen érintette a járvány. Kivétel ez alól a németországi nők hétköznapi és az angliai nők kapcsolattartási dimenziója, amelyeket a járvány csak kis mértékben érintett.

A járványkezelés megítélése

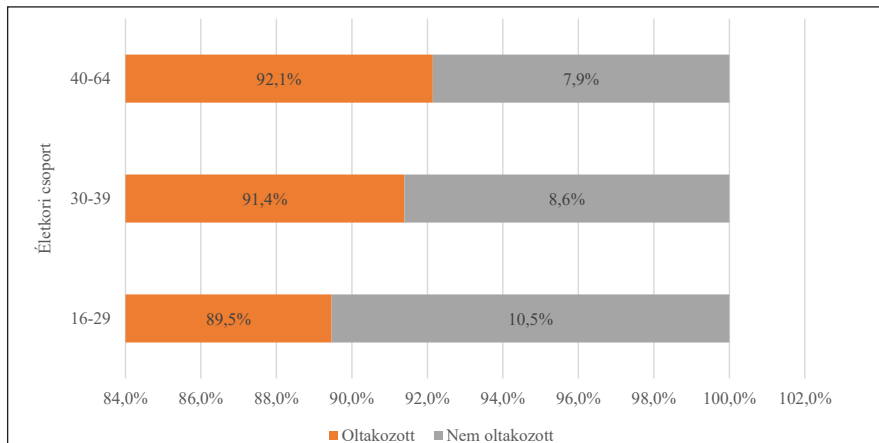
A kérdőívben a magyarországi és a befogadó országbeli járványkezeléssel való elégedettségre is rákérdeztünk. A járványkezelés megítélése ugyanis egyaránt árulkodhat egy ország közpolitikai beavatkozásának sikerességéről, illetve az ebben érintett intézményekkel szembeni bizalomról is. Mivel olyan közpolitikai intézkedésekről van szó, amelyek mondhatni végigsöpörtek az egész világon, érdemes lesz összevetnünk majd a transznacionális mozgásban lévő, migráns személyek befogadóországa, illetve az otthoni/hazai ország intézkedéseinek megítélését.

Az átoltsátság a válaszadóink körében kifejezetten magas, 91,5%-os. Főbb célországok szerinti bontásban ismét felfedezhető némi különbség: a németországi magyarok körében az átlagnál is magasabb, 94%-os az átoltsátság, míg az Egyesült Királyságban élő magyarok esetén az átlagnál valamivel alacsonyabb, 87,6%-os. Ez az eredmény egyébként egybevág az európai országok 2023. januári átoltságsági sorrendjével, amelyben Portugália az első helyen volt, majd ezen kívül azt láthatjuk, hogy Németország a hetedik, Ausztria a kilencedik és az Egyesült Királyság a tizedik.³¹ Életkor alapján a kérdőív eredményei összhangban vannak más kutatásokkal,³² hiszen a mi felmérésünk is azt mutatja, hogy a fiatalabb korosztály oltakozási hajlandósága alacsonyabb, mint az idősebbeké: a 18-29 éves korosztályban a legmagasabb az oltatlanok aránya, a legalacsonyabb pedig a 40-64 évesek között.

³⁰ Croda – Grossbard 2021.; Deryugina, Tatyana – Shurchkov, Olga – Stearns, Jenna COVID-19 Disruptions Disproportionately Affect Female Academics. *AEA Papers and Proceedings*, 2021. 111:164–68. doi: 10.1257/pandp.20211017; van der Vegt, Isabelle – Kleinberg, Bennett: Women Worry About Family, Men About the Economy: Gender Differences in Emotional Responses to COVID-19.” In: Aref, S. – Bontcheva, K. – Braghieri, M. – Dignum, F. – Giannotti, F. – Grisolia, F. – Pedreschi, D. (eds.): *Social Informatics, Lecture Notes in Computer Science*. Cham: Springer International Publishing, 2020. 397–409.

³¹ Conor, Stewart: Europe: COVID-19 Vaccination Rate by Country 2023. *Statista*. Retrieved June 5, 2023. <https://www.statista.com/statistics/1196071/covid-19-vaccination-rate-in-europe-by-country/> (Utolsó letöltés: 2023. november 15.) A statisztika a 100 főre eső beadott COVID-19 vakcinaadagok alapján került összeállításra.

³² Troiano, Giuseppe – Nardi, Angelo: 2021. Vaccine Hesitancy in the Era of COVID-19.” *Public Health*, 2021. 194:245–51. doi: 10.1016/j.puhe.2021.02.025.; Crawshaw et al. 2022.; Khan, Watanapongvanich, and Kadoya 2021.

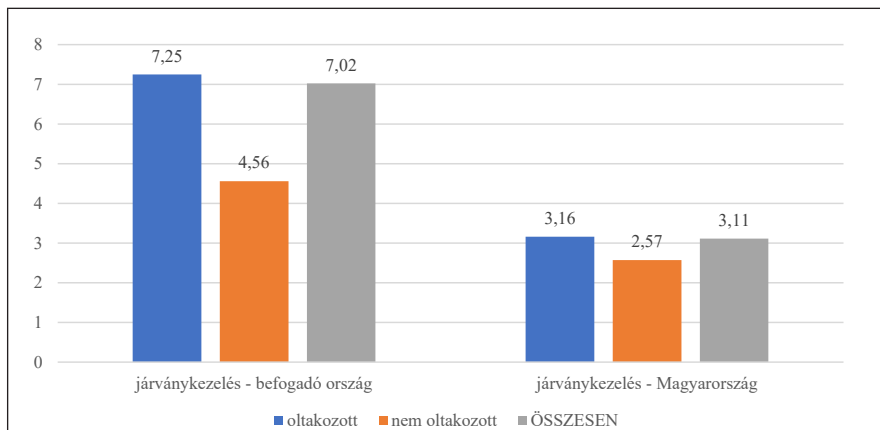

3. ábra. Átoltottság életkor szerint

Adataink alapján egyértelmű mintázatnak látszik, hogy a kivándorolt magyarok a magyarországi járványkezeléssel inkább elégedetlenek, míg a befogadó országuk járványkezelésével inkább elégedettek (előbbi 3,11-es, utóbbi 7,25-ös átlagot mutat az 1-től 10-ig terjedő skálán). Célország szerinti bontásban a három fő befogadó országot összevetve a magyar járványkezeléssel az ausztriai magyarok elégedettek a legkevésbé, az angliaiak pedig a leginkább, saját befogadó országuk járványkezelésével pedig fordítva: legkevésbé az angliai, leginkább az ausztriai magyarok elégedettek. Felvetődik a kérdés, hogy a származási- és a befogadó ország járványkezelésének megítélése összefügg-e az anyaországtól való távolsággal, hiszen eredményeink alapján úgy tűnik, minél messzebb vándorolt ki valaki Magyarországtól, komparatív perspektívában annál sikeresebbnek tűnik számára a magyar járványkezelés.

Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy azok, akik felvették a koronavírus elleni valamelyik védőoltást, általában kedvezőbben ítélik meg a járványkezelési stratégiákat. Igaz, ez az együttjárás (oltottság és járványkezelés) a befogadó ország esetében markánsabb, az anyaország tekintetében nem jelentősek az oltottak és nem oltottak közötti eltérések az alkalmazott járványkezelési módokat illetően (4. ábra).

A továbbiakban (lineáris regressziós elemzéssel) megvizsgáljuk, hogy mely tényezők befolyásolják leginkább a befogadó ország járványkezelésével való elégedettséget. Ennek érdekében létrehoztunk egy-egy (hivatalos, hatósági) intézményi bizalmi és egy (civil) társadalmi-kapcsolati integráltsági indexet a befogadó ország, illetve Magyarország vonatkozásában. Az itt közölt modellekben a szociodemográfiai adatokon kívül a két új index hatását is vizsgáljuk. Megjegyzendő, a bevont változókkal a magyarországi járványkezelés megítélését jóval nagyobb mértékben sikerült megmagyarázni, mint a befogadó ország intézkedéseit, ám így is több tényezőnek szignifikáns hatása van (7. táblázat).

4. ábra. Befogadó ország és Magyarország járványkezelésének megítélése oltakozás szerint

7. táblázat. A járványkezelés megítélést befolyásoló tényezők (lineáris regresszió)

magyarázó változók	járványkezelés Magyarországon		járványkezelés abban a külföldi országban, ahol jelenleg él	
	béta- együttható	szig.	béta- együttható	szig.
életkor	-0,091	0,000	0,177	0,000
nem (1 – férfi; 2 – nő)	0,064	0,006	0,012	0,564
hány éve él kint?	0,074	0,003	-0,155	0,000
oltakozott? (1 – igen; 2 – nem)	-0,097	0,000	-0,251	0,000
bizalom befogadó ország intézményeiben	-0,116	0,000	0,261	0,000
bizalom hazai intézményekben	0,217	0,000	-0,084	0,001
integráció – otthon	-0,033	0,191	0,060	0,010
integráció – befogadó országban	-0,039	0,117	0,042	0,071
<i>R-négyzet</i>	<i>0,168</i>		<i>0,067</i>	

A szociodemográfiai adatok szintjén azt látjuk, hogy a fiatalabbak kedvezőtlenebbül ítélik meg a befogadó országban, és kedvezőbbnek gondolják meg Magyarországon a járványkezelést. A nem is szignifikáns hatást gyakorol a magyarországi járványkezelés megítélésére: a nők hajlamosabbak az anyaország járványkezelését pozitívabban értékelni. A külföldön töltött évek száma is szignifikánsan befolyásolta a járványkezelés hazai és befogadó országbeli percepcióját. Minél hosszabb ideje él valaki külföldön, a magyar járványkezelést annál hatékonyabbnak ítélte

meg, és minél rövidebb ideje tartózkodik valaki külföldön, a befogadó országának járványkezelését annál pozitívabbnak érezte.

A befogadó ország intézményeiben való magasfokú bizalom összefügg az adott ország járványkezelésének pozitív értékelésével. A magyarországi intézményekbe vetett bizalom is szignifikánsan összefügg a befogadó ország járványkezelésének megítélésével: a magyar migránsok annál inkább értékelik pozitívan a befogadó országuk járványkezelését, minél integráltabbak a magyarországi civil szférába, és minél alacsonyabb a bizalmuk a magyar hatóságokban. Ugyanakkor a befogadó ország civil szervezeteibe vetett integráltság nem mutatott egyértelmű összefüggést az adott ország járványkezelésének megítélésével. Megerősítést nyert az az előfeltételezésünk is, hogy az oltakozási hajlandóság összefügg a befogadó ország járványkezelésének pozitív megítélésével. Jellemző mintázatnak tűnik tehát, hogy a kivándorlók – szociokulturális értelemben – minél inkább integrálódnak a befogadó országukba, és ezzel összefüggésben minél nagyobb a bizalmuk az adott ország hatóságaiban, annál inkább elégedettek a helyi járványkezeléssel, ezzel párhuzamosan viszont annál kevésbé bíznak már az anyaországi hatóságokban.

A magyarországi járványkezelés megítélését befolyásoló tényezők nem meglepő módon komplementerei a befogadó ország járványkezelését befolyásoló faktoroknak. A magyar járványkezelést annál pozitívabban értékeli a magyar kivándorló, minél alacsonyabb a bizalma a befogadó ország intézményei iránt, és minél magasabb a magyar intézmények iránti. Az oltakozási hajlandóság mind a befogadó, mind a származási ország járványkezelésének pozitív megítélésével összefügg.

Összegzés

Tanulmányunkban azt vizsgáltuk meg, hogy a magyar nyugati diaszpórában élők hogyan ítélték meg a Covid-19 hatásait, illetve a befogadó ország és az anyaország járványügyi intézkedéseit. Természetesen tudatában vagyunk, e kérdések megválaszolásának érvényességének korlátot szab az, hogy magáról a diaszpóráról, a külföldön élő magyar állampolgárok számáról, társadalmi összetételéről, területi-ország szerinti eloszlásáról csak becsléseink lehetnek. Az eltérő módszertannal készült becslésekben azonban közös elem, hogy a legtöbben az Egyesült Királyságban, Ausztriában és Németországban élnek, átlagnál magasabban képzettek, és a férfiak felülreprezentáltak.

A Covid-19 migrációban élő személyek általi megítélése, megélése több szempontból is releváns lehet. Elsősorban azért, mert a járvány globális jellegű volt, és egyértelműen kihatott a nemzetközi migrációs folyamatokra, a külföldi utazások és és munkavállalás lehetőségeire. Ugyanakkor a járványügyi intézkedések megítélése közpolitikai szempontból releváns, és felveti a kérdést, hogy válsághelyzetben milyen szerepe lehet a bizalomnak a beavatkozások elfogadása tekintetében.

A Covid-19 hatásai két nagyobb dimenzióba sűrűsödtek: egyrészt az egyéni mindennapi életre hatottak ki, másrészt – markánsabb módon – a társadalmi-kapcsolati dimenzióban, a családtagokkal, rokonokkal és barátokkal való kapcsolattartás szintjén okozott gondot. Kutatásunk is visszaigazolta azt, hogy a nők nagyobb mértékben érezték a járvány negatív hatásait.

Mivel a járványkezelés közpolitikai beavatkozásnak minősül, ennek megítélése során az intézményekbe vetett bizalmat is bevontuk elemzésünkben. Korábbi elemzések is kimutatták, hogy a COVID-19 járvány során több országban a kormányzati beavatkozások nyomán úgy-ahogy kilaposodó járványgörbéknek köszönhetően növekedett az intézményi bizalom. Igaz, a pandémia idején mért intézményi bizalmat óvatosan kell kezelnünk: mivel ez válságtól sújtott időszak volt, egyfajta vezérely érvényesülhetett („rallying around the flag” effect), amely szelekcióval is társult: a járványkezelésben érintett intézmények kiemeltebb figyelmet kaptak (OECD 2021). Ilyen szempontból érdekes összehasonlítások adódhatnak a transznacionális mozgásban élő egyének otthoni/hazai, illetve befogadó országbeli járványkezelések megítélésének összehasonlítása során. Az utóbbi ország hatóságaiba/intézményeibe vetett bizalom növeli az ország járványügyi beavatkozásainak pozitív elismerését, illetve az anyaországi intézkedések elutasítását. És mindez fordítva is igaz: azok a migránsok, akik talán még nem szakadtak el az anyaországi intézményes világtól, és pozitívan viseltetnek az otthoni intézményekkel szemben, óhatatlanul is sikerebbnek gondolják a magyarországi válságkezelést. Informálisan szinten azonban ez a séma nem érvényesül, ugyanis azt tapasztaltuk, hogy a jobbra az otthoni civil szervezeti és informális kapcsolatokra épülő társadalmi integráció nem növeli a hazai járványkezelés pozitív megítélését. Mindezt úgy értelmezhetjük, hogy az anyaországi világhoz való viszony meghasadt: az intézményekbe vetett bizalom lecsapódik a járványügyi elfogadottságra, az otthoni informális és civil szervezeti kapcsolattartás pedig hozzájárul a saját új transznacionális világ igenléséhez, amelynek része a befogadó ország intézkedéseinek az elfogadása is.

Vélhetően a hazai informális világból érkező információk a viszonylag rövidebb ideje kint tartózkodók esetében relevánsak, a hosszabb ideje kint levők más forrásokból is tájékozódhatnak. Ennek eredményeképpen állhat elő az az érdekes helyzet, hogy a kint tartózkodás időszaka fordítottan arányos a befogadó ország járványügyi intézkedéseinek elfogadottságával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allahi, Fahimeh – Fateh , Amirreza – Revetria, Roberto – Cianci, Roberto: The COVID-19 Epidemic and Evaluating the Corresponding Responses to Crisis Management in Refugees: A System Dynamic Approach. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 2021. 11(2):347–66. doi: 10.1108/JHLSCM-09-2020-0077.
- Anderson, Bridget – Poeschel, Friedrich – Ruhs, Martin: Rethinking Labour Migration: Covid-19, Essential Work, and Systemic Resilience. *Comparative Migration Studies*, 2021. 9(1):45. doi: 10.1186/s40878-021-00252-2.
- Conor, Stewart: Europe: COVID-19 Vaccination Rate by Country 2023. *Statista*. Retrieved June 5, 2023. <https://www.statista.com/statistics/1196071/covid-19-vaccination-rate-in-europe-by-country/> (Utolsó letöltés: 2023. november 15.)
- Bethlehem, Jelke: Selection Bias in Web Surveys. *International Statistical Review*, 2010. 78(2):161–88. doi: 10.1111/j.1751-5823.2010.00112.x.
- Blaskó Zsuzsa – Gödri Irén: Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 2014/4. 271–307.
- Blaskó Zsuzsa – Ligeti Anna Sára – Sik Endre (2014): Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? In: Kolosi Tamás–Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: Társki, 351–372.
- Boelens Dóra – Huszti Éva: Nehezített pályán: Akkulturációs stratégiák változásai magasan képzett migráns fiatalok körében a pandémia árnyékában. *socio.hu*, 2022. 104–39. doi: 10.18030/socio.hu.2022.4.104.
- Choudhari, Ranjana: COVID 19 Pandemic: Mental Health Challenges of Internal Migrant Workers of India. *Asian Journal of Psychiatry*, 2020. 54:102254. doi: 10.1016/j.ajp.2020.102254.
- Conor, Stewart: Europe: COVID-19 Vaccination Rate by Country 2023. *Statista*. Retrieved June 5, 2023. <https://www.statista.com/statistics/1196071/covid-19-vaccination-rate-in-europe-by-country/> (Utolsó letöltés: 2023. november 15.)
- Crawshaw, Alison F. – Farah, Yasmin – Deal, Anna – Rustage, Kieran – Hayward, Sally E. – Carter, Jessica – Knights, Felicity – Goldsmith, Lucy P. – Campos-Matos, Ines – Wurie, Fatima – Majeed, Azeem – Bedford, Helen – Forster, Alice S. – Hargreaves, Sally: Defining the Determinants of Vaccine Uptake and Undervaccination in Migrant Populations in Europe to Improve Routine and COVID-19 Vaccine Uptake: A Systematic Review. *The Lancet Infectious Diseases*, 2022. 22(9):e254–66. doi: 10.1016/S1473-3099(22)00066-4.
- Croda, Enrica – Grossbard, Shoshana: Women Pay the Price of COVID-19 More than Men.” *Review of Economics of the Household*, 2021. 19(1):1–9. doi: 10.1007/s11150-021-09549-8.

- Deryugina, Tatyana – Shurchkov, Olga – Stearns, Jenna: COVID-19 Disruptions Disproportionately Affect Female Academics. *AEA Papers and Proceedings*, 2021. 111:164–68. doi: 10.1257/pandp.20211017.
- González-Leonardo, Miguel – Rowe, Francisco – Fresolone-Caparrós, Alberto: Rural Revival? The Rise in Internal Migration to Rural Areas during the COVID-19 Pandemic. Who Moved and Where? *Journal of Rural Studies*, 2022. 96:332–42. doi: 10.1016/j.jrurstud.2022.11.006.
- Khan, Mostafa Saidur Rahim – Watanapongvanich, Somtip – Kadoya, Yoshihiko: COVID-19 Vaccine Hesitancy among the Younger Generation in Japan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021. 18(21):11702. doi: 10.3390/ijerph182111702.
- KSH 2018: *Mikrocenzus 2016. 10. Nemzetközi vándorlás*. Budapest, KSH. 2018.
- KSH 2021: *A háztartások információs- és kommunikációs eszköz-használatának főbb jellemzői*. Központi Statisztikai Hivatal. 2021.
- O’Brien, Michelle L. – Eger, Maureen A. Suppression, Spikes, and Stigma: How COVID-19 Will Shape International Migration and Hostilities toward It. *International Migration Review*, 2021. 55(3):640–59. doi: 10.1177/0197918320968754.
- OECD 2021 *Government at a Glance 2021*, OECD Publishing, Paris
Internet: <https://doi.org/10.1787/1c258f55-en>. (Letöltés ideje: 2023. február 1.)
- OECD 2022. *International Migration Outlook 2022*. OECD.
- Orcutt, Miriam – Patel, Parth – Burns, Rachel – Hiam, Lucinda – Aldridge, Rob – Devakumar, Delan – Kumar, Bernadette – Spiegel, Paul – Abubakar, Ibrahim: Global Call to Action for Inclusion of Migrants and Refugees in the COVID-19 Response. *The Lancet*, 2020. 395(10235):1482–83. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30971-5.
- Papp Z. Attila: A nyugati magyar diaszpóra és szervezeti élete néhány demográfiai, társadalmi jellemzője.” *Kisebbségkutatás*, 2010/4. 621–638.
- Papp Z. Attila – Kovács Eszter – Kovács András: Magyar diaszpóra és az anyaország.: Diaszporizáció és diaszporapolitika. In: Kovács, Imre (szerk.) *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Budapest: Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020. 295–324.
- Polyák Gábor – Petra Szávai – Ágnes Urbán: A politikai tájékozódás mintázatai. *Médiakutató*, 2019/ 2. 63–80.
- Puskás Julianna: Migráció Kelet-Közép-Európában a 19. és 20. században. *Regio*, 1991/2. 22–48.
- Rajabaly, Helena – Hermia, Jean-Pierre: A Belgiumban élő magyar népesség rövid története a XX. században.” *Demográfia*, 2005/2–3. 280–290.
- Sík Endre – Szeitl Blanak.: Migráció a Mai Magyarországról. *Educatio*, 2016/4. 546–57.

- Smith, Michael D. – Wesselbaum, Dennis: COVID-19, Food Insecurity, and Migration. *The Journal of Nutrition*, 2020. 150(11):2855–58. doi: 10.1093/jn/nxaa270.
- Torbágyi Péter: *Magyar vándormozgalmak és szóránközösségek Latin-Amerikában a második világháború kitöréséig*. Szegedi Tudományegyetem, Doktori értekezés. 2007.
- Toró Tibor – Kiss Tamás – Geambaşu Réka: *Oltásszkepticizmus és a koronavírus-sal kapcsolatos attitűdök Romániában és az erdélyi magyarok körében 2021. november-december. Kutatási jelentés*. Kolozsvár: Bálványos Intézet, 2022.
- Troiano, Giuseppe – Nardi, Angelo: 2021. Vaccine Hesitancy in the Era of COVID-19.” *Public Health*, 2021. 194:245–51. doi: 10.1016/j.puhe.2021.02.025.
- van der Vegt, Isabelle – Kleinberg, Bennett: Women Worry About Family, Men About the Economy: Gender Differences in Emotional Responses to COVID-19.” In: Aref, S. – Bontcheva, K. – Braghieri, M. – Dignum, F. – Gian-nott, F. – Grisolia, F. – Pedreschi, D. (eds.): *Social Informatics, Lecture Notes in Computer Science*. Cham: Springer International Publishing, 2020. 397–409.
- Yueping, Song – Hantao, Wu – Xiao-yuan, Dong – Zhili, Wang: To Return or Stay? The Gendered Impact of the COVID-19 Pandemic on Migrant Workers in China. *Feminist Economics*, 2021. 27(1–2):236–53. doi: 10.1080/13545701.2020.1845391.
- Zhang, Lei – Chen, Yang – Lyulyov, Oleksii – Pimonenko, Tetyana: Forecasting the Effect of Migrants’ Remittances on Household Expenditure: COVID-19 Impact.” *Sustainability*, 2022. 14(7):4361. doi: 10.3390/su14074361.